

БЕЗБЕДНОСТ

ТЕОРИЈСКО СТРУЧНИ ЧАСОПИС

МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

UDK 343+351.74./75(05)
YU ISSN 0409-2953

БЕОГРАД
Година LXI

3
2019

„БЕЗБЕДНОСТ“

Часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије

УРЕДНИШТВО

Доц. др Божидар Оташевић, доцент Криминалистичко-полицијског универзитета, *проф. др Миљивој Допсај*, редовни професор Факултета спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду,

Доц. др Ивана Бодрожич, доцент Криминалистичко-полицијског универзитета,

Проф. др Тијана Шурлан, судија Уставног суда Републике Србије,

Проф. др Бојан Милисављевић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду,

Проф. др Миле Шикман, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бања Луци, начелник Управе за полицијску обуку, Министарство унутрашњих послова Републике Српске,

Проф. др Младен Милошевић, ванредни професор Факултета безбедности Универзитета у Београду,

Катарина Томашевић, помоћник министра, начелник Сектора за људске ресурсе, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,

Др Слободан Малешкић, помоћник директора полиције, Дирекција полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,

Др Жељко Бркић, начелник Центра за полицијску обуку, Сектор за људске ресурсе, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,

Др Жељко Нинчић, начелник Одељења за оперативну полицијске вештине и опремање полиције, Управа полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,

Др Наташа Радосављевић-Стевановић, начелник Одељења за физичко-хемијска и токсиколошка вештачења, Национални центар за криминалистичку форензику, Управа криминалистичке полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,

Доц. др Владимир Шебек, шеф Одсека за борбу против корупције, Управа криминалистичке полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Илија Рацић, главни координатор I, Дирекција полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,

Марина Васић, главни службеник за управљање каријером запослених, Одељење за развој запослених и организације, Сектор за људске ресурсе, Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Главни и одговорни уредник

Доц. др Божидар Оташевић

УРЕДНИК

Јасмина Владисављевић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Јасмина Милетић

ЛЕКТОР ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Весна Анђелић-Николенцић

АДРЕСА УРЕДНИШТВА:

Булевар Зорана Ђинђића 104
011/3148-734, 3148-739, e-mail: upobr@mup.gov.rs

ЧАСОПИС ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТА ГОДИШЊЕ

(тираж: 800 примерака)

ШТАМПА: Комазец,

Краља Петра I, бб, Инђија

PDF верзија часописа доступна је на адреси:

<http://www.mup.gov.rs/> публикације,

и архива бројева од 2000. до 2015. године доступна је на адреси:

<http://prezentacije.mup.gov.rs/upravzaobrazovanje/bezbednost.html>

САДРЖАЈ

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАДОВИ

- Проф. др Бобан МИЛОЈКОВИЋ
Јован М. ПЕТРОВИЋ, МА **5** ГЕОПРОСТОРНА И ВРЕМЕНСКА ДИСТРИБУЦИЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА
РАЗБОЈНИШТВА НА ТЕРИТОРИЈИ ПОЛИЦИЈСКЕ УПРАВЕ
У ЗРЕЊАНИНУ 2009–2018.
- Проф. др Борис КОРДИЋ
Др Лепа БАБИЋ **32** ОПАЖАЊА И РЕАКЦИЈЕ УЧЕНИКА НА ВИДЕО-НАДЗОР У
ОБРАЗОВНИМ УСТАНОВАМА
- Доц. др Жарко БРАКОВИЋ
Проф. др Божидар БАНОВИЋ **54** ЕФИКАСНОСТ НАДЛЕЖНИХ ДРЖАВНИХ ОРГАНА У ОТКРИВАЊУ
И ГОЊЕЊУ УЧИНИЛАЦА КРИВИЧНИХ ДЕЛА НАСИЛНИЧКОГ
ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

- Катарина ТОМАШЕВИЋ
Илија РАЦИЋ **82** РАД ПОЛИЦИЈЕ ЗАСНОВАН НА ПРИМЕНИ ПОЛИЦИЈСКО-ОБАВЕШТАЈНОГ
МОДЕЛА У РАЗВИЈЕНИМ ЗЕМЉАМА СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА
ПОЛИЦИЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
- Проф. др Владимир ОБРАДОВИЋ
Ивана ЛЕЧОВСКИ-МИЛОЈКИЋ
Др Исидора ЉУМОВИЋ **101** ПРИМЕНА НОВОГ МОДЕЛА ОЦЕЊИВАЊА
ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА
- Проф. др Звонимир ИВАНОВИЋ
Проф. др Александар ЧУДАН **120** ГОВОР МРЖЊЕ, СЛУЧАЈЕВИ МИГРАНАТА – АНАЛИЗА
ПОСТОЈАЊА У СРПСКОМ ДИСКУРСУ
- Др Јасмина ГАЧИЋ
Др Марија МИЋОВИЋ **140** ПСИХОСОЦИЈАЛНА ПОМОЋ У КАТАСТРОФАМА
- Доц. др Саша М. МАРКОВИЋ **160** СТРАТЕШКО ОДЛУЧИВАЊЕ У ПОЛИЦИЈИ И ПРИМЕНА
ПОЛИЦИЈСКО-ОБАВЕШТАЈНОГ МОДЕЛА
- Проф. др Жаклина СПАЛЕВИЋ,
Милош АРСИЋ, МА **179** ПРЕГЛЕД ИСТРАЖНИХ РАДЊИ КАО АКТИВНОСТИ ПРИКУПЉАЊА
ДОКАЗА У КРИВИЧНО ПРОЦЕСНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
- Милета МИЛАШИНОВИЋ **200** МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА И СМАЊЕЊЕ РИЗИКА ОД
ЕЛЕМЕНТАРНИХ НЕПОГОДА
- 220** РАДОВИ ОБЈАВЉЕНИ У 2019. ГОДИНИ
- 223** РЕЦЕНЗЕНТИ ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА У 2019. ГОДИНИ
- 226** УПУТСТВО САРАДНИЦИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА

CONTENTS

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPERS

- Prof. Boban MILOJKOVIĆ, PhD
Jovan M. PETROVIĆ, MA **5** GEO-SPATIAL AND TIME DISTRIBUTION OF CRIMINAL OFFENSES
IN THE ZRENJANIN POLICE OFFICE 2009-2018.
- Prof. Boris KORDIĆ, PhD
Lepa BABIĆ, PhD **32** OBSERVATIONS AND REACTIONS OF STUDENTS TO VIDEO
SURVEILLANCE IN SCHOOLS
- Assistant Prof. Žarko BRAKOVIĆ, PhD
Prof. Božidar BANOVIĆ, PhD **54** EFFICIENCY OF COMPETENT STATE AUTHORITIES IN DETECTING
AND APPROVING CRIMINAL REPORTS OF
VIOLENT PROPERTY CRIME

REVIEW PAPERS

- Katarina TOMAŠEVIĆ,
Ilija RACIĆ **82** INTELLIGENCE-LED POLICING MODEL AS A MANNER OF
POLICE MANAGEMENT IN DEVELOPED COUNTRIES,
WITH SPECIAL FOCUS ON POLICE IN THE REPUBLIC OF SERBIA
- Prof. Vladimir OBRADOVIĆ, PhD,
Ivana LEČOVSKI-MILOJKIĆ,
Isidora LJUMOVIĆ, PhD **101** APPLICATION OF A NEW MODEL OF
POLICE OFFICERS' EVALUATION
- Prof. Zvonimir IVANOVIĆ, PhD
Prof. Aleksandar ČUDAN, PhD **120** HATE SPEECH IN MIGRANT-RELATED CASES – ANALYSIS
OF OCCURENCE IN SERBIAN DISCOURSE
- Jasmina GAČIĆ, PhD,
Marija MIĆOVIĆ, PhD **140** PSYCHOSOCIAL ASSISTANCE IN DISASTERS
- Assistant Prof. Saša M. MARKOVIĆ, PhD **160** STRATEGIC DECISION-MAKING IN THE POLICE AND
CONTEMPORARY MODELS OF CI-INTELLIGENCE COLLECTION
- Žaklina SPALEVIĆ, PhD
Miloš ARSIĆ, Msc **179** REVIEW OF SEARCH ACTION AS AN EVIDENCE-GATHERING
ACTIVITY IN CRIMINAL PROCEDURAL LAW OF
THE REPUBLIC OF SERBIA
- Mileta MILAŠINOVIĆ **200** PUBLIC PERCEPTION OF PREPAREDNESS FOR BIOSPHERIC
DISASTERS CAUSED BY EPIDEMICS: IMPLICATIONS
FOR THE RISK MANAGEMENT PROCESS
- 220** PAPERS PUBLISHED IN 2019.
- 223** REVIEWERS OF THE PAPERS PUBLISHED IN 2019
- 226** INSTRUCTION FOR THE ASSOCIATES ABOUT
EDITING THE MANUSCRIPTS

Проф. др Звонимир ИВАНОВИЋ*

Проф. др Александар ЧУДАН

Криминалистичко-полицијски универзитет

ДОИ: 10.5937/bezbednost19031201

УДК: 316.647/.648:314.15 (497.11)

Прегледни научни рад

Примљен: 9. 9. 2019. године

Ревизија: 14. 11. 2019. године

Датум пријема: 5. 12. 2019. године

Говор мржње, случајеви миграната – анализа постојања у српском дискурсу

***Апстракт:** Говор мржње је веома честа појава на подручју Балканског полуострва, а нарочито је чест био у време ратова у бившој СФРЈ. Тада се јављао као катализатор насиља, нетрпељивости, мобилизације људства и подизања тензија на етничком и националном нивоу. У последње време националне тензије су замењене расистичким и верским нетрпељивостима и омаловажавањем, посебно циљањем на најниже вредности и инсистирањем на различитостима уз приказивање најлошијих аспеката неке културе или порекла с намером да се она унизи, а њени представници сатанизују и стигматизују. Као крајњи циљ јавља се, опет, мобилизација националног мњења, а путеви који се у том смеру користе најчешће се везују за електронско и виртуелно окружење. Посебну анализу у овом раду спровели смо на неколико веб-сајтова и страница (најчешће вести) у погледу тенденциозности извештавања – начина коришћења појединих термина којима се циљају прецизно детерминисане социјалне групе и појединци. Поред анализе сајтова, посебно је вршена и анализа коментара њихових посетилаца и метода коришћених у обраћању јавности. Указано је на усмеравање утицаја на креирање јавног мњења и приказани су методи утицаја на кориснике сајтова.*

* zvonimir.ivanovic@kpu.edu.rs

Кључне речи: *говор мржње, мигранти, блогерски утицаји, коментари на веб-сајтовима, електронско окружење за говор мржње*

Увод

У последње време веома су чести испади у јавности, посебно у политичком дискурсу, који имају елементе увредљивих и ксенофобичних активности, посебно у погледу актуелних дешавања у вези с мигрантима. То није усамљен случај на рутама миграната: свака од земаља на путу миграната – од земаља порекла преко транзитних земаља па до земаља дестинације – има овакве хушкаче. У питању су у првом реду политичари, али се та врста реторике, односа и понашања веома лако преноси и на обичне грађане и, штавише, оваквим иступима и појачаним ставовима путем медијских средстава мултипликује и добија много јачи замајац у редовима просечне популације. Тиме се генеришу подцртани урлици гомиле, којом вешти манипуланти – појединци, између осталог и политичари – веома лако управљају. Наша земља у свом правном систему има успостављене „носеће стубове“ који спречавају да дође до масовнијих и значајнијих кршења људских права у овом правцу. Ипак, економско, привредно, социјално и свако друго стање друштва у овом тренутку није повољно за адекватно примењивање свих усвојених норми и акцептираних правних извора.

Дефиниција

Википедија¹ даје дефиницију злочина из мржње (као синониме помиње и дела учињена из нетрпељивости) као кривичних дела (или прекршаја) мотивисаних предрасудама, код којих извршилац своју радњу усмерава на пасивног субјекта или жртву услед (или услед представе о) припадности одређеној групацији или раси. Сличну дефиницију даје и Стоцер, а примери групација могу укључивати: родну или полну припадност, етничко порекло, инвалидитет, језик, националност, физички

¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Hate_crime, доступан 11. 8. 2019.

изглед, религијско уверење, сексуалну оријентацију (Stotzer, 2007). Такође, злочини из мржње дефинишу се и као криминалне активности које су мотивисане нетрпељивошћу према једној или више социјалних група, малопре помињаних, или према њиховим дериватима. Активности о којима је реч могу обухватати (али не свде се само на) физичке нападе, оштећење имовине, малтретирање, злостављање, вербално злостављање, вређање, вршњачко насиље, увредљиве графите или електронске поруке – генерално говор мржње. У сваком случају, дефинисање кривичних дела (учињених) из мржње разликује се од говора мржње: по правилу, та два деликта имају исту основу, али се разликују у погледу правне заштите. Наиме, говор мржње најчешће не представља тежи облик повреде права, и то становиште је најчешће брањено немогућношћу инкриминисања вербалних дела. Међутим, по правилу се оваква активност јавља као катализатор даљих поступања актера првог акта. Покушаји инкриминације оваквих аката нису страни нашем правном систему, о чему ће касније бити речи. Наиме, најчешће се инкриминисање злочина из мржње већ јавља као део правног система, прописано у различитим облицима кривичних дела, као на пример онима из чл. 114, тач. 5 Кривичног законика („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019) – КЗ; чл. 128, 129, 130, 131 КЗ и сл. Други, додатни облик покривања оваквих активности и, генерално, заштитног објекта, јесте увођење у правни систем додатних смерница и заштитних појасева кроз додатну стипулацију и инкриминацију аката са специфичним облицима мотивације. То је посебно случај код одмеравања казне, прописивањем општих правила о одмеравању казне (чл. 54, ст. 1). Суд ће учиниоцу кривичног дела одмерити казну у границама које су законом прописане за то дело, имајући у виду сврху кажњавања и узимајући у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито: степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике, његово држање после учињеног кривичног дела, а нарочито његов однос према жртви

кривичног дела, као и друге околности које се односе на личност учиниоца. У ставу 3 законодавац даје додатно ограничење: околност која је обележје кривичног дела не може се узети у обзир и као отежавајућа, односно олакшавајућа околност, изузев ако прелази меру која је потребна за постојање кривичног дела или одређеног облика кривичног дела или ако постоје две или више оваквих околности, а само једна је довољна за постојање тежег, односно лакшег облика кривичног дела.

Поред описаног, наш правни систем посебно третира овај феномен у чл. 54а (под насловом *Посебна околност за одмеравање казне за кривично дело учињено из мржње*): „Ако је кривично дело учињено из мржње због припадности раси и вероисповести, националне или етничке припадности, пола, сексуалне оријентације или родног идентитета другог лица, ту околност суд ће ценити као отежавајућу околност, осим ако она није прописана као обележје кривичног дела“.

Говор мржње и његови аспекти у српском правном систему

Инкриминација вербалних аката суштински је проблематична у свим правним системима. Ни наш није значајан изузетак. Неки страни теоретичари су наш правни систем и кривичноправно законодавство већ критиковали у више наврата у погледу невештих правних конструкција појединих кривичних дела. Примери су Марко Герке (Gercke, 2009: 89–113; Gercke, 2005: 468, Gercke, 2008) и Најцел Џонс (Blackburn et al., 2017). Савремени теоретичари су све гласнији у погледу инкриминације говора мржње, (што суштински представља инкриминацију вербалног деликта), или бар системског третирања и стратешког одговора на поступке који представљају активности говора мржње². Критике о којима је било речи у вези с инкриминацијом вербалних деликата односиле су се на кривично дело угрожавања сигурности из чл. 138 КЗ РС³, посебно ст. 3, који гласи: „Ко дело

² <https://www.osce.org/odihr/108927?download=true>, доступан 13. 8. 2019.

³ Угрожавање сигурности (члан 138 КЗ РС): основни облик овог дела чини онај ко угрози сигурност неког лица претњом да ће напасти на живот или тело тог лица или њему блиског лица. Извршилац овог дела у овом облику казниће се

из става 1. овог члана учини према председнику Републике, народном посланику, председнику Владе, члановима Владе, судији Уставног суда, судији, јавном тужиоцу и заменику јавног тужиоца, адвокату, полицијском службенику и лицу које обавља послове од јавног значаја у области информисања у вези са пословима које обавља, казниће се затвором од шест месеци до пет година“. Још интересантније је ново кривично дело уведено у чл. 138а КЗРС под називом „прогањање“ (с нашег аспекта посебно је интересантан облик у тачки 2). Њега чини онај ко у току одређеног периода упорно:

1) друго лице неовлашћено прати или предузима друге радње у циљу физичког приближавања том лицу противно његовој вољи;

2) противно вољи другог лица настоји да са њим успостави контакт непосредно, преко трећег лица или путем средстава комуникације;

3) злоупотребљава податке о личности другог лица или њему блиског лица ради наручивања робе или услуга;

4) прети нападом на живот, тело или слободу другог лица или њему блиског лица;

5) предузима друге сличне радње на начин који може осетно да угрози лични живот лица према коме се радње предузимају.

Извршиоци овог дела (облика из става 1) казниће се новчаном казном или затвором до три године.

Као што је мало раније приказано, проблеми говора мржње подразумевају низ проблема који са собом повлаче доста питања. Основно је да таква активност представља весника будућих насилних акција, како иницијатора тако и оних који су таквим говором мржње дотакнути. Подручје бивше Југославије и ратови на њему су веома добар показатељ (Kambovski, 2013: 323–334,

новчаном казном или затвором до једне године. Други облик дела чини онај ко дело из става 1 члана 138 КЗ РС учини према више лица, или ако је дело изазвало узнемиреност грађана или друге тешке последице, и казниће се затвором од три месеца до три године. Специфичне карактеристике ово дело поприма на социјалним мрежама, а најчешће гоњено дело у тужилаштву за борбу против високотехнолошког криминала (ВТК) јесте ово дело и то у трећем облику, показује истраживање спроведено крајем 2018. године.

упоредити и Korajlić, Dautbegović, Ahmić, 2017: 90–102) до каквих крајњих последица могу довести распламсавања нетрпељивости кроз јавне иступе и подстицање разлика и мржње. Тезе које психолози заступају су веома карактеристичне у теорији психологије масе (Ле Бон, 2007), чији је представник Ле Бон. Он је под гомилом подразумевао „организовану друштвену творевину, у којој се формира колективна свест и у којој је индивидуалност појединца потенцијално изгубљена (...) У гомили се појединци стапају у просек и због тога она никада није у стању да приступи делима која захтевају високе интелектуалне напоре. Гомила је импулсивна, подложна сугестији, непоуздана, склона вређању и претеривању, као и лажним осећањима, нетолерантна и диктаторски расположена“ (Ле Бон, 2007). Ле Бон је међу првима истраживао однос гомиле (масе) и политичких институција, парламентаризма, демократије и вођа, наглашавајући да се гомиле морају водити и усмеравати, дајући многе рецепте из психологије масе који би служили овом циљу. Он је обележио једну епоху на подручју психологије и социологије масе. У савременом окружењу говор мржње је непосредан претходник насиља над одређеним групама и весник злочина из мржње. Он представља веома значајан мерни инструмент за демократичност једног друштва, а наше друштво је под великим знаком питања кад је реч о овом феномену.

У националном законодавству ова област покривена је Уставом Републике Србије⁴. Гарантују се иста права као и држављанима Србије (чл. 17), као и једнакост пред Уставом и законима. Забрањени су дискриминација (чл. 21), трговина људима и принудни рад, као и држање у ропству и положају сличном ропству (чл. 26). Гаранција слободе кретања гарантована чланом 39 може бити ограничена само одлуком надлежног органа у поступку предвиђеном посебним законом о протеривању уз испуњење даљих услова (обезбеђено право жалбе, и то само тамо где не прети прогон или озбиљно кршење права). Устав прописује и право на азил (уточиште) у чл. 57. Основни пропис којим се регулишу права у вези с азилом јесте Закон о азилу⁵, посебно процедура поступка азила (чл. 22–35). Њега прати закон о

⁴ Устав Републике Србије, Службени гласник Републике Србије, бр. 98/2006.

⁵ Службени гласник Републике Србије, бр. 109/2007.

странцима (Сл. гласник РС, бр. 97/2008), којим се дефинишу статуси страних држављана у специфичним случајевима (нпр. незаконит улазак у земљу, чл. 10) и права странаца на улазак, кретање и боравак у Србији. Ту је и Закон о управљању миграцијама (Сл. гласник РС, бр. 107/2012) и, наравно, КЗ и Закон о здравственој заштити (Сл. гласник РС, бр. 25/2019), као и Закон о социјалној заштити (Сл. гласник РС, бр. 24/2011).

Говор мржње у Србији према мигрантима

У последње време веома је значајан однос према мигрантима у Републици Србији, која представља транзитну тачку на путу миграната ка Европи. Још од 2011. године почели су први протести грађана Србије против пружања могућности за привремене боравке лицима која траже азил, мигрантима и генерално избеглицама у Републици Србији. У Бањи Ковиљачи, где је број миграната драстично премашио капацитет центра за азил, непосредан повод за протесте није био проблем капацитета већ хапшење Авганистанца Абдирашида М. због наводног силовања британске држављанке. Тадашње пароле протестаната које су освануле у Бањи Ковиљачи представљају примере говора мржње и веснике могућих злочина из мржње⁶: „У минут до 12: Ко је следећи“. Удружење грађана „За Бању Ковиљачу“ организовало је протесте, медији су извештавали о небезбедној варошици и наоружаним Африканцима и Азијатима, деца тај дан нису ишла у школу, демонстранти су се жалили због угрожености туристичке сезоне, плашили се болести које преносе тражиоци азила итд. Овакви протести наставили су се наредних дана, а било их је и у селу Врачевић у општини Лајковац (Боговађа) 2012. године. Протести су спречили и намере Комесаријата за избеглице и Владе Републике Србије да отворе привремени центар код Обреновца 2013. У Младеновцу се протестовало због намере отварања привременог центра у Малој Врбици. У већини случајева протести су добијали и политичка обележја, с обзиром да грађанске иницијативе у Србији не могу да се отресу дневнополитичких интереса. У Србији има и светлих тачака.

⁶ <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1271607&print=yes>, доступан 14. 8. 2019.

Одређена места нису имала овакве тензије – на пример, Сјеница, Тутин и Крњача. Они представљају изузетке од правила. Анализом статистике могуће је утврдити и да су од домицилног становништва далеко веће жртве насиља тражиоци азила, да туризам функционише једнако лоше (или добро) и пре и после пораста броја тражилаца азила и да се нико од мештана није разболео од заразних болести из далеких земаља (Неткова et al., 2018). Тражиоцима азила је таблоидним и сензационалистичким медијским извештавањем са оваквих протеста прилепљена етикета друштвено опасне и ризичне групе и од тога се нису могли опрати ни спасавањем потопљених насеља током поплава у Србији.

Актуелно стање у Србији

Злоупотреба Интернета представља веома погодно средство за изазивање националне, расне и верске мржње. Извршиоци овог дела могу, уз мале трошкове, отворити веб-сајт или потпуно бесплатно направити блог на којем без икаквог ограничења могу износити расистичке ставове, вређати или исмевати друге народе и етничке заједнице, што за последицу може имати изазивање мржње или њено распиривање. Посредством Интернета такви ставови могу доћи до неограниченог броја људи, што њихово деловање чини нарочито опасним. Кривично дело може извршити и само једно лице, али то данас углавном чине различита удружења и организације. Дефинисање и означавање организација које имају за циљ стварање националне, верске и расне мржње веома је тешко, а често се своди на питања дневне политике. При одређивању оваквих категорија мора се, такође, бити веома опрезан, јер су танке и порозне границе између слободе изражавања сопственог мишљења и говора мржње.

У Србији постоји више организација и удружења грађана чије деловање и ставови могу изазвати сумњу у погледу њихове легалности. Према подацима Министарства унутрашњих послова, на територији Србије у такве екстремистичке организације

убрајају се „Национални строј“⁷, „Крв и част“⁸, „1389“⁹, „Расни националисти – расоналисти“¹⁰ и „Отачествени покрет Образ“¹¹. Скупштина Војводине је у децембру 2005. године усвојила закључак којим се од Владе Србије тражи забрана свих неонацистичких, расистичких и клерофашистичких група и организација на територији Србије. Усвојеним закључком затражена је и забрана скупова припадника свих војних формација из Другог светског рата које су биле део фашистичких окупационих снага или сарађивале с њима, који представљају узнемиравање јавности, подстичу националне тензије и нису у складу са стремљењима Србије ка европским интеграцијама.

До сада није било забране ниједне организације због расистичких ставова или ширења верске и националне мржње, мада је Републичко јавно тужилаштво у октобру 2008. године упутило је иницијативу Уставном суду Србије за забрану рада и деловања организације „Национални строј“. Деловање сајтова националистичких организација и њихових форума се не може блокирати, јер су углавном регистровани на серверима у иностранству, а поједине државе не сматрају кажњивим оваква иступања. Уз то, поједини сајтови омогућавају постављање странице са гаранцијом да је сервер анониман, што омогућује и анонимност ИП адресе¹².

Забрана рада неке организације може бити окарактерисана као ускраћивање политичких права и ограничавање слободе говора, па

⁷ <http://nacionalnistroj.com/index.php> доступан 20. 5. 2010.

⁸ <http://www.bhsrbia.org/uvod.htm> доступан 20. 5. 2010.

⁹ <http://www.snp1389.rs/> доступан 20. 5. 2010.

¹⁰ <http://srpskifront.com/> доступан 20. 5. 2010

¹¹ <http://www.obraz.rs/index1.htm> доступан 20. 5. 2010.

¹² Једна од најстаријих расистичких организација, Кју клукс клан (енг. *Ku Klux Klan*), настала је још у XIX веку и данас делује у САД, а своје ставове пропагира и преко Интернета. Та организација заговара надмоћност „беле расе“ над осталим расама: црнцима и хиспано (Мексиканцима, Кубанцима, Уругвајцима и Порториканцима), као и антисемитизам, мржњу према католицима (ово се нарочито односи на имигранте из Пољске, Италије и Ирске) и хомофобију. Позната је по застрашивању и суровим егзекуцијама које су у прошлости спроводили њени чланови. Имала је велики број присталица, али је временом њен значај опадао. *Ku Klux Klan*, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Ku_Klux_Klan, 20. 7. 2019. Актуелан сајт им је <http://www.kukluxklan.bz/>, доступан 30. 8. 2019.

је потребно установити јасну разлику између политичких партија са екстремним ставовима од деловања организација која могу имати негативну конотацију.

Анализа сајтова и веб-страница

У циљу приказивања односа према мигрантима и азилантима спроведено је истраживање веб-сајтова у вези с извештавањем о протестима против азиланата. Анализиране су поруке и коментари посетилаца сајтова усмерени на азиланте и мигранте уопште који су имали преваходно негативну конотацију. Такође, анализирани су и сами текстови који подлежу уређивачкој политици и контроли. Генерално, већина сајтова показује тенденцију негативног коментарисања и стављања у специфичне контексте негативне дескрипције феномена избеглиштва и тражилаца азила.

Први анализирани сајт¹³ садржински је описао протесте грађана једног насеља Шикара у Сомбору у близини локалног прихватног центра за избеглице. Захтевано је измештање тог центра, а као разлог је наведен случај наводног напада једног од миграната на дванаестогодишњу девојчицу. Захтеве је подржала и локална политичка елита. Аутори текста који је објављен на овом сајту питају се да ли се спорни догађај уопште десио. Текст обилује негативним коментарима аутора и простим преношењем става гомиле: „Шта треба да се деси, да неко дете силује, а? Ј*** сам вам маму онда. Погледај – где иду они сад? Сад долазе. Ко их је довео?“ Већ овакви коментари и специфично преношење негативног става гомиле представљају покушај креирања ставова и усмеравања ставова јавног мњења. Према наводима локалне полицијске управе, овакав догађај (покушај силовања) не одговара чињеничном стању.

Анализа коментара подразумева првенствено негативно оријентисане коментаре. Од укупно 25 коментара, најнегативнији (у смислу односа према мигрантима) покупили су највише позитивних реакција читалаца. Хак има 66 позитивних и 13 негативних, а дефинише узнемиравање као облик доласка на

¹³ <http://rs.n1info.com/Vesti/a283454/Protest-zbog-migranata-i-dogadjaja-koji-se-nije-desio.html>, доступан 10. 8. 2019.

локални базен у доњем вешу а не у купаћим гађама. Феликс Хил као нелегалне економске мигранте профилира лица од 16–30 година (99% мушкарци); то су особе које цео дан испред „Вестерн јуниона“ примају новац (аутор претпоставља да га шаљу родитељи из Пакистана, Авганистана). Тај новац, после тога, према њему, троше по коцкарницама и продавницама. Људима који живе у Шикари насеље се претворило у Пакистанмалу, а живот је постао небезбедан. Обавезно захтева увођење депортације по хитном поступку уз поштовање Устава и закона. За то је аутор коментара добио 171 позитивну реакцију и 8 негативних. Извесни Влада, који уводи паралелу са избеглицама из Босне и Херцеговине и Хрватске деведесетих година и указује на постојање негативних коментара, веома лоше групне психологије и притиска на припаднике сопственог народа у статусу избеглице, добија 19 позитивних и 152 негативне реакције. То је појачано и коментаром на његов коментар уз расно и етничко вређање припадника ромске популације, који је добио 106 позитивних реакција и 9 негативних. Илустрација свих негативних коментара види се у коментару Нексе: „А ко гарантује да ти људи нису били затвореници, силоватељи, убице, па они немају ни једног јединог документа, наравно не треба генерализовати, али по систему вероватноће мора да постоји неки манијак и наравно да ће сви бити криви због појединца, не подржавам ни једне ни друге, али ако је азил за избеглице онда им треба ограничити кретање, ако ништа баш због тога што не знамо ко су, ништа лично“. Добио је 155 позитивних и 6 негативних реакција. Тренд који разматрамо се понавља на многим сајтовима и коментар који указује на реалност проблема извртања истине и утицања на јавност у негативном смислу сублимиран је у коментару корисника дуци0167. Он је гласио: „Када ће свима бити јасно да смо расисти и ксенофоби? Дијагноза па излечење. Живим у Обреновцу, избеглица има уназад 4 год и НИЈЕДАН ПРОБЛЕМ!!! Немам зашто да лажем! Тренутно их је 1500 у касарни и доста их је на улици, пољанама како седе, неки пију, телефонирају и? И ништа. Пре пар месеци су измислили причу како су хтели да отму дете у колицима (?!!!!) дигао се народ сачувај Бозе да би се испоставило да су догађај снимиле оближње камере. Десило се да су мигранте провоцирали локални

„ђилкоши“ и да је неко додирнуо колица која је девојка гурала поред. Наравно, девојка је пре снимка дала изјаву како су вукли колица у пар наврата да отму бебу (ста ли ће им беба??) а ти младићи су то спречили. Када је ствар дошла до полиције и снимка ТАЈАЦ! Шта је бре са вама народе??? Знате ли да вам сутра ништа не гарантује мир? Знате да сутра можете исто тако да се потуцате са децом по туђини? Овако сте и избегле Србе дочекали ‘90тих“. Овај коментар има 72 позитивна и 218 негативних.

Анализа је обухватила и преношење вести о протесту родитеља ђака у Шиду против тога да се локална деца школују у истим одељењима као и деца миграната од 11. 9. 2017¹⁴. У тексту се дају два антагона примера – центар Шид и Адашевци, који су потпуно дијаметрално супротни у реакцијама. Сам текст је релативно умерен и неутралан у погледу елемената говора мржње, али коментари текста посетилаца сајта то никако нису. Од укупно 119 коментара више од 75% је негативно оријентисано према мигрантима и њиховој инклузији у средину, а посебно подвлачимо да је сваки од тих негативних коментара имао вишеструко већи број позитивних реакција него негативних. Један од репрезентативних коментара би био: „Сања 12. 9. 2017. | 09.14 Варате се ако мислите да они хоће да постану грађани Србије на начин да прихвате нашу културу! Примите сада њих 1000, за десет година ће их бити 10.000, па она 100, па 200 и тако редом... ЕУ је препуна миграната, који само стварају проблеме. Желе да буду становници ЕУ, али немају намеру да прихвате чињеницу да је ово хришћански континент, него нас мрзе. Сети се само сцена из Србије, када нису хтели да пипну хуманитарну помоћ јер је на кутијама био црвени крст. Били су напали нашу или руску новинарку у парку код аутобуске, која је дошла да уради репортажу, јер је непристојно обучена ушла на њихову територију! Били су тек дошли у БГ, они су већ то сматрали својим и почели да намећу своје ‘законе’. Један мали пример шта чека читаву ЕУ. Нису Мађари луди што су затворили границе.“ Овај коментар је имао 145 позитивних реакција и 44 негативне. Један од најнегативнијих је коментар Љутка Љутковића, као и Н.

¹⁴ <http://rs.n1info.com/Vesti/a317284/Roditelji-u-Sidu-protiv-dece-migranata-u-skolama.html>, доступан 15. 8. 2019.

Каваје везан за недодиривање левом руком због специфичности вршења хигијене, посебно припадника муслиманске вероисповести.

Анализа веб-странице и сајта под насловом „Образ и Наши позивају на протест против миграната у Србији“¹⁵, на којој је пренето да организације „Србски Образ“ и „СНП Наши“ позивају све забринуте грађане на „Протест против плана ЕУ о насељавању 400.000 миграната у Србији“ (који ће се одржати у понедељак 31. августа, са почетком у 18 часова, на Тргу Републике у Београду, стоји у новом саопштењу СНП Наши), показује тенденциозно извештавање са могућим утицајем – баналним али и суптилним – на читаоце (публику). Политички оригинарна, мотивисана, мржњом обојена садржина порука које се шаљу публици није нимало наивна. У суштини, сајт преноси садржине плаката – пропагандног материјала за позивање на протест који се имао одржати 31. 8. 2015. Посебно је интересантно да, када анализирамо коментаре текста на сајту – од 22 постављена ниједан није негативно оријентисан према тексту – сви представљају потпуно слагање са текстом и порукама које аутори шаљу. Парадигма текста и коментара сублимирана је у коментару извесне Сање: „Подржавам борбу против миграната, зато што су то некултурни и дивљи људи. Србија опамети се и престани бити слуга. Карађорђе Петровић се преврће у гробу.“ Овај коментар има пет позитивних и ниједну негативну реакцију.

Један од најутицајнијих дневних листова у Србији, Блиц, крајем 2016. године доноси текст под насловом¹⁶: „Мигранти праве хаос у Београду. Под јаким полицијском пратњом заустављају саобраћај, кренули пешке до границе“. Већ сам наслов носи негативну конотацију саму по себи, а неколико опаски аутора дају веома негативно усмерење читаоцима: „Како јавља наш репортер, сви мигранти су млађи мушкарци до 30 година старости и готово сви су из Авганистана, Пакистана и Ирана. Како кажу, већина њих је у Београду од недељу до месец дана и план им је да иду да седе код Мађарске границе све док је

¹⁵ <https://arhiva.vesti-online.com/Vesti/Srbija/514675/Obraz-i-Nasi-pozivaju-na-protest-protiv-migranata-u-Srbiji>, доступан 10. 8. 2019.

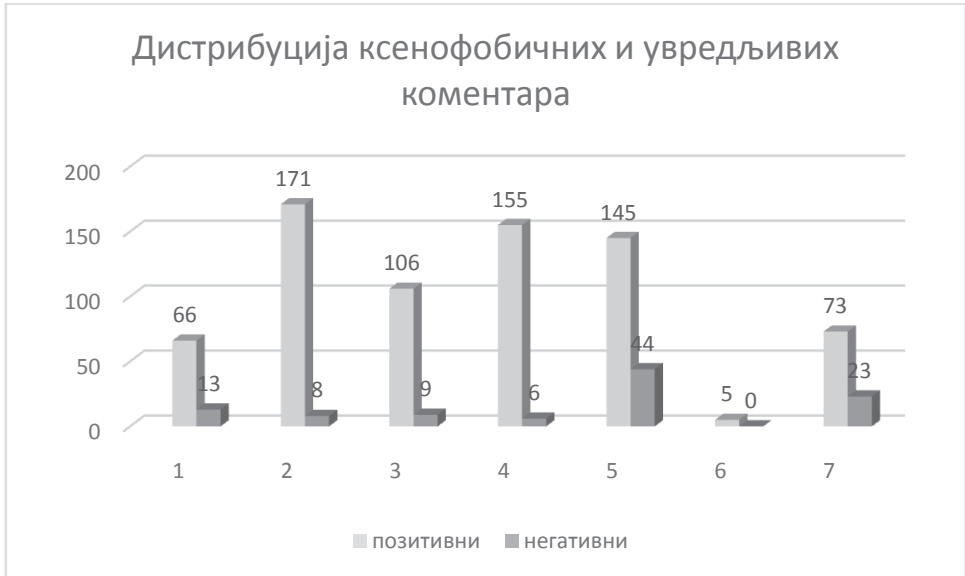
¹⁶ <https://www.blic.rs/vesti/beograd/migranti-prave-haos-u-beogradu-pod-jakom-policijskom-pratnjom-zaustavljaju-saobracaj/q58tgsy>, доступан 18. 8. 2019.

не отворе. (...) Како јавља репортер ‘Блица’, већина њих не зна зашто је кренула на протест, али додају да се неће зауставити. (...) Инфо парк је затворио своју станицу у парку и окачио натпис: ‘Нема више помоћи због људи који праве проблеме’“. Најинтересантнији део јесте да сајт и страница немају ниједан коментар, ни позитиван ни негативан, што је генерално реткост.

У оквиру даљих анализа обрађени су вест и текст на веб-страници „Протест и контрапротест данас у Београду: Студенти против миграната, а ево ко подржава избеглице“¹⁷. Аутори текста преносе садржину позива студената на протест с веома интересантном садржином: „Постоји страх да сваки пут када прођемо кроз парк нешто може да нам се деси. Много је непријатних ситуација којима су студенти били изложени, поготово студенткиње којима се свашта добацује у касним сатима када пролазе кроз парк“. Овај сајт садржи укупно 49 коментара. Већина коментара је ишла у правцу анализе студентских протеста генерално, али има и мањих спорадичних ксенофобичних изјава као што је: „SORAB 04-05-2017 12:04: Мигранте сместити у Азил из безбедносних разлога или их протерати...“, који је имао 48 позитивних реакција и 99 негативних. Такође, и следећи је интересантан за анализу: „Јадранка: 04-05-2017 13:19: ‘ајмо радити нешто корисно, маните се протеста, верујем да ће држава убрзо наћи неко решење за мигранте, па ни њима није лако што су у мат позицији, треба да се ставимо у њихову кожу да би их истински разумели. Отупели су више код нас па и ми са њима, неко решење ће се наћи али дефинитивно није решење да се стално праве неки протести.“ Овај коментар је имао 73 позитивне реакције и 27 негативних.

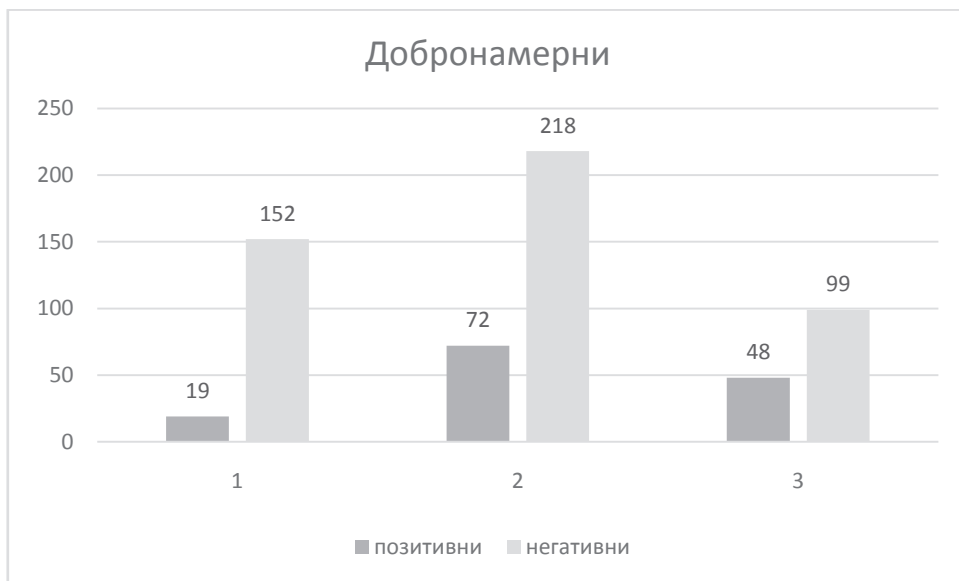
Анализом обухваћени коментари на приказаним сајтовима и веб-страницама могу се поделити у две групе: они који су ксенофобично и увредљиво оријентисани и оне који то нису, већ су према мигрантима добронамерни. Када се посматрају први, можемо увидети закономерност да се групишу негативни и да се њихово дејство појачава подршком посетилаца сајтова давањем позитивних реакција таквим коментарима (графикон 1).

¹⁷<https://www.kurir.rs/vesti/beograd/2814517/protest-i-kontraprotest-danas-u-beogradu-studenti-protiv-migranata-a-evo-ko-podrzava-izbeglice>, доступан 20. 8. 2019.

Графикон 1

Овај феномен представља директан утицај на креирање јавног мишљења, обликовање ставова појединаца и група. Вршењем притиска појачавају се и подвлаче негативни коментари, а умањује се значај позитивних и добронамерних коментара, они се маргинализују или одстрањују. Графикон 2 приказује однос према оваквим коментарима.

Графикон 2

Однос према првима приказан је с најмање десетоструким облицима подршке. Тако се овакви коментари чине социјално (уже групе) прихватљивим и рационализују се негативни и увредљиви акти и речи. Тиме се постиже спуштање психолошког гарда нових читалаца јер се стиче утисак да је реч о прихватљивом, чак и жељеном понашању – велика већина је за то. То се назива групним притиском на појединца и његову индивидуалност. Такав притисак је изузетно велики и не оставља појединцу много маневарског простора. Он је приморан од стране свих да поступа као остали, да усваја њихове вредности и подлеже водећем и надвећинском мишљењу групе.

Закључак

Правила за коментарисање везана су за политику сајтова и њихових администратора. У већини случајева видно су истакнути: политика сајта о објављивању коментара, поступку објављивања уз одобрење администратора или без њега и упозорења да се негативно оријентисани, ксенофобични и увредљиви коментари неће објављивати. Такав систем за спречавање да се на

страницама јави све и свашта је уобичајен, али одговорност администратора у нашим оквирима није јасно постављена. Тумачење и анализа коментара препуштени су личном утиску и схватању администратора и веома често се дешавају пропусти. Видели смо већ у нашој анализи да постоје значајни проблеми и пропусти, како код објављивања вести и текстова на веб-страници тако и код коментара.

Казне за ксенофобичне и увредљиве коментаре своде се само на одстрањивање са сајта, без даљих репрекусија, и то опет на основу процене администратора. Као што је на почетку објашњено и приказано, у вези с инкриминацијом говора мржње постоје одређене неконзистентности и правнотеоријски проблеми. Све описано доводи до могућности да се савремени медији, нарочито интернет сајтови и блогови, као и могућности интерактивне комуникације кроз коментарисање постованих вести и других садржаја, користе и злоупотребљавају на различите начине.

Утицај на јавно мњење, његово формирање и усмеравање мржње као посебан проблем, нису усамљени феномени. У свету се све више говори о могућности утицаја на бирачко и гласачко тело појединих земаља. Случај Кембриџ аналитике (*Kembridge analitica*)¹⁸ говори о све већим могућностима утицаја на обичног човека. Та фирма је комбиновала рударење података (дата мајнинг), брокинг података и анализу великих количина података и стратешке комуникације током изборног процеса за вршење утицаја на гласачко тело и постигла је значајан успех кандидата у чију је корист радила. Овај проблем или овако описана активност испливали су у јавност тек након објављивања података о скандалу на Фејсбуку¹⁹ повезаном са овом фирмом. Да није било неких сплетова околности, за то се не би тако лако сазнало. Треба имати у виду да се описани говор мржње може, такође, каналисати и вешто злоупотребљавати. Такав пут, ма колико орвеловски звучао, не представља научну фантастику. Савремени начини утицаја на појединца и јавност испреплетани су социјалним медијима, коментарима на најразличитијим

¹⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Cambridge_Analytica, доступан 21. 8. 2019.

¹⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Facebook%E2%80%93Cambridge_Analytica_data_scandal, доступан 21. 8. 2019.

платформама, утицајима „инфлуенсера“, лажним вестима, реалним информацијама пласираним на тенденциозан начин и постојањем савремене генерације З, која једну руку користи као протетички продужетак мобилног телефона. Ова формула је она која добија – и у комерцијалном и у идеолошком, али и у рационалном смислу.

Литература

1. Blackburn, B. et al., eds. (2016). Blackstone's handbook for policing students 2017. Oxford: Oxford University Press.
2. Gercke, M. (2009). Chapter 5. In: *International Telecommunications Union, Understanding Cybercrime, A Guide for Developing Countries*, pp. 89–113, www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/legislation.html.
3. Gercke, M. Cybercrime training for judges, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/Documents/Reports-Presentations/2079%20if09%20pres%20coe%20train%20manual%20judges6%20_4%20march%2009_.pdf
4. Gercke, M. (2005). Framework Decision on Attacks against Information Systems.
5. Gercke, M. (2008). National, Regional and International Approaches in the fight against Cybercrime. *Comput. Law Rev. Int.* 7.
6. Kambovski, V. (2013). Hate crime and criminal aspects of hate speech: macedonian approach, *Megatrend Review*, 10(1): 323–334.
7. Korajlić, N. Dautbegović, A. Ahmić, E. (2017). The hate crimes as a security challenge in bosnia and herzegovina, *International Conference: Crisis Management Days*, 90–102.
8. Лазаревић, Љ. (2006). *Коментар кривичног законика Републике Србије*, Савремена администрација, Београд.
9. Ле Бон, Г. (2007). *Психологија гомила*. Градац.
10. Неткова, Б. Смилевска-Кчева, М. Ђан А. (2018). *Како, осигурати успешну и одрживу интеграцију избеглица и миграната*. Удружење грађана за борбу против трговине људима и свих облика насиља над женама – АТИНА.

11. Stotzer, R. (2007). *Comparison of hate crime rates across protected and unprotected groups*, The Williams institute, <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Stotzer-Comparison-Hate-Crime-June-2007.pdf>, доступан 11. 8. 2019.

Интернет извори

https://en.wikipedia.org/wiki/Hate_crime
<https://www.osce.org/odihr/108927?download=true>
<https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1271607&print=yes>
<http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>
<http://www.state.gov/documents/organization/144603.pdf>
<http://nacionalnistroj.com/index.php>
<http://www.bhserbia.org/uvod.htm>
<http://www.snp1389.rs/>
<http://srpskifront.com/>
<http://www.obraz.rs/index1.htm>
http://en.wikipedia.org/wiki/Ku_Klux_Klan
<http://www.kukluxklan.bz/>,
<http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>
<https://gmdac.iom.int/global-migration-trends-factsheet>
<http://www.unhcr.rs/media/images/gt18/gt.png>
<http://rs.n1info.com/Vesti/a283454/Protest-zbog-migranata-i-dogadjaja-koji-se-nije-desio.html>
<http://rs.n1info.com/Vesti/a317284/Roditelji-u-Sidu-protiv-dece-migranata-u-skolama.html>
<https://arhiva.vesti-online.com/Vesti/Srbija/514675/Obraz-i-Nasi-pozivaju-na-protest-protiv-migranata-u-Srbiji>
<https://www.blic.rs/vesti/beograd/migranti-prave-haos-u-beogradu-pod-jakom-policijskom-pratnjom-zaustavljaju-saobracaj/q58tgsy>
<https://www.kurir.rs/vesti/beograd/2814517/protest-i-kontraprotest-danas-u-beogradu-studenti-protiv-migranata-a-evo-ko-podrzava-izbeglice>
https://en.wikipedia.org/wiki/Cambridge_Analytica
https://en.wikipedia.org/wiki/Facebook%E2%80%93Cambridge_Analytica_data_scandal

Hate Speech in Migrant-Related Cases – Analysis of Occurrence in Serbian Discourse

***Abstract:** Hate speech has had a very common occurrence in the Balkan Peninsula, especially during the wars in the former SFRY. At the time, it emerged as a catalyst for violence, intolerance, human mobilization, and raising ethnic and national tensions. In recent times, national tensions have been partially replaced by racist and religious intolerance and disparagement - specifically targeting the lowest values and insisting on diversity by displaying the worst aspects of a culture, or one's descent with the intention of disparaging it, and of its representatives being satanized and stigmatized. The ultimate goal is, again, the mobilization of a certain national feeling, and the routes used towards that goal are most often linked to the electronic and virtual environment. Special analysis presented in this paper was carried out on several websites and web pages, most often news or media coverage, regarding the tendency of reporting - ways of using certain terms in order to reach precisely defined and targeted social groups and individuals. In addition to the analysis of the websites, there was a special analysis of the comments of visitors to such websites and the methods used in addressing the public. Directed influence on public opinion creation is indicated and methods of influencing website users are presented.*

***Key words:** hate speech, migrants, blogging influences, comments on websites, electronic hate speech environment*